

Бранко Надовеза*

ТИТО И СРБИ

Сажетак

Рад се бави проблемом улоге Јосипа Броза Тита у сужавању српског етничког и територијалног простора у корист осталих народа Хрвата, Муслимана, Црногораца и Македонаца. Тито је то радио под маском комунистичке идеологије и става о перманентној великосрпској опасности. Титова Југославија била је „држава равнотеже“ која се заснивала на тези „слаба Србија, јака Југославија“, што представља логички и политички апсурд једне „недовршене државе“.

Кључне речи: Кључне речи: Јосип Броз Тито, српски народ, Југославија, КПЈ, СКЈ

О Титовој политици на сужавању српског етничког и територијалног простора, о којој српски историчари углавном ћуте, сведочи овај „несмотрен“ исказ хрватског историчара: „Начин на који је 1945. завршен Други светски рат на простору бивше Југославије не само да је онемогућио велико – српско – четничке аспирације, већ је увелике поништио и српске великодржавне успјехе из претходних раздобља. Вољом владајуће комунистичке партије Југославија је постала (кон) федерација шест република (Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора и Македонија), које усаглашено управљају заједничком (над)државом. У склопу нових реалитета Србија је сведена на данашње границе

* Институт за новију историју Србије, Београд

при чему су Војводина и Косово стекли статус аутономних покрајина са широким самоуправама. Наведени опсег Србије нити изблиза није био сукладан традиционалним захтевима Српске државне идеје. Но, за трајање стабилне комунистичке диктатуре могло се тек нагађати у којој је мјери (кон) федерализација Југославије утјецала на наведену идеју“.¹

Ова мисао једног хрватског историчара у малом резимеу могла би представљати улогу Јосипа Броза Тита у етничком и територијалном сужењу српског народа у 20 веку.

Тито је сужавао српски народ на два принципа:

- етнички,
- територијални.

Његов допринос стварању македонске, црногорске и муслиманске нације на штету српске нације је огроман. Период од 1937-1974. и доношење последњег Устава СФР Југославије је погубан за српски народ. У том периоду Тито је стао на чело комунистичке идеологије која је имала идеју једнакости људи, али погубан удео у вишенационалној творевини Југославији за српски народ као најмногобројнији, који је он оценио као хегемонистички, а остали следбеници његовог пута то прихватили. За разлику од ставова IV конгреса КПЈ у Дрездену октобра 1928. године, Тито је био за федерализацију а не за разбијање Југославије. Идеје Тита и КПЈ о претварању Југославије у федерацију врло су сличне идејама Влатка Мачека и ХСС о стварању „историјских“ покрајина од Југославије.

Мачек је захтевао федерацију од седам јединица.² Сачињавале би је: „Стара Србија, Хрватска, Словенија, Босна, Војводина, Црна Гора и Македонија“.³ У једном писму Ситон-Вотсон, између осталог, В. Мачек пише: „Треба се дакле, како већ горе рекох вратити на год. 1918. Србија мора и Хрватској и Црној Гори признати њихов насиљем и преваром отети државно-правни суверенитет, који мора доћи до изражаја слободним избором парламента, коли хрватском толи црногорском. Становништву Босне са Херцегови-

1 Саша Мрдуљаш, *Просторно-демографски резултати Српске агресије у Босни и Херцеговини*, Часопис за савремену повјест, бр. 1 (2009), Загреб, 2009, стр. 199.

2 Југословенски лист 8. XII 1935.

3 Амерички Србобран, 2. XII 1935.

ном и Војводине треба омогућити, да одлучи плебисцитом, хоће ли формирати своје самосталне јединице или се желе у цјелини или дјеломице прикључити Србији или Хрватској или Црној Гори. Кад је тако изведена подјела треба да парламенти Хрватске, Србије, Словеније, Црне Горе, Македоније, а евентуално Босне и Војводине, сачине федерални уговор, споразумјевши се о пословима, који се имаду предати заједници. Лахко ће бити стећи гаранције за очување слободе сваке поједине слободе и то под једним јединим увјетом, да се Србија одрекне својих тежњи за хегемонијом и то не само теоретски него и фактички, пуштајући из својих руку сва средства која су кадра ту хегемонију подржавати те је и данас држе“.⁴

Дакле, пројекат КПЈ и ХСС, односно Тита и Мачека је готово идентичан.

Титова улога у разбијању српског етничког и територијалног простора могла би се грубо временски скицирати у два периода. Први, 1937-1945 и други, 1946-1980.

Први период обухвата деловање у Краљевини Југославији, Коминтерни, период Другог светског рата, када је КПЈ била илегална организација, без политичког утицаја, затим се уздизала као носилац ослободилачке борбе против окупатора, творац првих незваничних политичких одлука, попут АВНОЈ-а и сл. У другом периоду је КПЈ је носилац власти, изграђује социјалистички друштвени систем, доноси уставе и друге законске акте.

Ни један догађај својим последицама није више утицао на историјски ток као V Земаљска конференција КПЈ одржана у Дубрави крај Загреба од 19-23. октобра 1940. Са 108 делегата то је био највећи скуп комуниста у дотадашњем илегалном раду. Смернице те конференције одредиле су сплетом историјске околности и каснији ток догађаја и АВНОЈ и каснију изградњу Југославије. Национално питање је добило предност над класним. „Борба за националну равноправност и слободе“ у Југославији, којој се приближава вихор рата који је захватио западну Европу, се узима као примат, а великосрпска хегемонија и унитарна и централистичка Југославија су означене као главна опасност, иако су Хрвати претходне го-

4 Ситон-Вотсон, Кореспонденција, Загреб-Лондон, 1976, стр. 220.

дине добили своју бановину и означили свој етнички простор. Сама КПЈ је већ имала КП Словеније, КП Хрватске и посебно КПЈ за Босну и Херцеговину, КПЈ за Црну Гору, Боку, Санцак, Косово и Метохију, КПЈ за Војводину; будући шаблон српског етничког простора.

У документима ове, по југословенску државу и српски народ судбоносне конференције, налазимо следеће закључке: „У овим судбоносним данима империјалистичког освајања, када се грубом силом уништавају остаци слободе и независности малих народа и шпекулише са угњетеним народима појединих земаља за постигнуће својих освајачких циљева, пред нашу партију се поставља у још оштријем облику једна од најважнијих и актуелних задаћа – борба за националну равноправност угњетених и националних мањина Југославије.

- a) борба за равноправност и самоодређење македонског народа против угњетавања од стране српске буржоазије али у исто време раскринкавање талијанских и бугарских империјалиста и њихових агената који исто тако путем демагошких обећања хоће да подјарме македонски народ,
- b) борба за равноправност и самоодређење црногорског народа, али у исто време и одлучна борба против водства федералиста, који помоћу италијанских империјалиста припремају нови јарам црногорском народу.
- c) борба за слободу и равноправност арнаутских мањина на Косову, Метохији и Санцаку а у исто време и борба против италијанских агената који у тим крајевима настоје разним обећањима обманути угњетене Арнауте и изазвати ратни сукоб на том делу Југославије,
- d) борба против колонизаторских метода српске буржоазије у тим областима и протеривање свих оних колонизоваих елемената помоћу којих српска буржоазија угњетава македонски, арнаутски и друге народе.
- e) борба за слободу и равноправност мађарских, румунских, њемачких и других националних мањина у Војводини а у исто време борба против покушаја

мађарских, немачких и других реакционара да помоћу империјалистичког освајачког рата тобоже реше национално питање у тим и осталим областима,

- f) борба против покушаја српске и хрватске буржоазије да међусобно деле Босну и Херцеговину и не питајући народе тих области. Ми комунисти сматрамо да народи Босне и Херцеговине да се сами слободно одреде и нађу решење за уређење у тим областима путем аутономије и слично.
- g) борба за истинско решење националног питања Хрвата и Словенаца а против злочиначког оговарања и споразумевања између српске, хрватске и словеначке буржоазије на рачун радног народа тих покрајина⁵

Тито је вешто умео да национално питање баца у други план, истичући важније принципе Комунистичке идеологије, попут класне борбе или тренутним појавама на политичкој сцени Југославије или Европе, попут надоласка фашизма или нацизма или касније стање Другог светског рата.

Довољно је пажљиво прочитати његова аутобиографска казивања, па видети какву је улогу наменио Србији и српском народу у држави коју је намерио да ствара. Ево његове оцене историјске улоге КПЈ, а то значи и његове сопствене улоге. „Године 1937. реализована је одлука о формирању комунистичких партија Словеније и Хрватске у оквиру југословенске Комунистичке партије која је донесена још у децембру 1934. То је учињено у вријеме када су већ биле ликвидиране вишегодишње фракцијске борбе, нарочито у врховима Партије, и кад је био у току доста брз процес консолидације КПЈ. Процес консолидације, који је оспособио нашу Партију за авангардну револуционарну улогу у предстојећим судбоносним догађајима и за радничку класу и за читаву земљу, претходило је чишћење партијских организација од фракционаша, провокатора, колебљиваца и свих сумњивих елемената. Ликвидирана је идејна конфузија која је паралисала рад партијских организација, разбијала њихово јединство и кидала везе између радничке класе и њене авангарде. Није

5 Пета земаљска конференција КПЈ, Архив ЦК СКЈ.

потребно истицати од коликог је значаја било пресељавање партијског руководства у земљу, успостављање непосредних веза са организацијама на терену и враћању повјерења у Централни комитет у редовима чланства. Тако је дошло до обнављања организација које су биле разбијене, до њиховог омасовљавања, као и до формирања нових. Упоредо са тим развијала се са тим интензивна политичка активност на разобличавању вањске и унутрашње политике реакционарних режима и на мобилизацију свих прогресивних снага на питањима која су тада била од виталног интереса за радничку класу и све националне и социјално угњетене слојеве друштва.

Оснивање КП Хрватске КП Словеније и касније КП Македоније, била је логична последица која је проистицала из правилне линије КПЈ по националном питању.⁶

Или када говори о Другом заседању АВНОЈ-а 1943, у првом плану су му борба против фашизма и окупатора, непријатељске офанзиве, херојство партизана, успеси у борбама и успешан развој народноослободилачког покрета на целој територији Југославије, а национално питање у сасвим неком другом плану. Али иза кулиса су се вешто наметале антисрпске концепције.

О томе Броз пише: „Наша борба морала је добити дефинитивно организован карактер у савременијем смислу, тако да неки државни орган може да да налог или донесе уредбу или закон о општој мобилизацији, о обавези људи за служење у војсци где год дођемо, где год ослободимо терен. Постојала је маса проблема и на заседању 29. новембра донете су, по мом мишљењу, за ту етапу наше револуције и наше револуционарне борбе три најважније одлуке које ће се увек у нашој хисторији сматрати као круна оних напора и успеха које смо постигли у једној неједнакој над човечанској борби с многобројним непријатељима, надмоћнијим и у техници и у сваком другом погледу. Те одлуке имале су огроман значај.“⁷

Историјски гледано неоспорно је да се КПЈ нашла на челу борбе против окупатора Немаца, Италијана, Бугара и Мађара, да се одупрла усташком покрету; да је била носилац идеје социјалне правде и праведнијег друштвеног уређења

6 ЈБ Тито, Аутобиографска казивања, Београд 1982, стр. 176.

7 Исто, стр. 374.

него што је била Краљевина Југославија, на тој основи придобила је део југословенских народа а нарочито српског народа. Али у антисрпској државотворној концепцији исто тако слична је концепцијама црногорског и македонског сепаратизма, муслиманске идеологије бошњаштва, војвођанског сепаратизма и сл.

Не толико својом политичком снагом, колико сплетом историјских околности, КПЈ је *de facto* 1945. дошла на власт у Југославији, при том су јој помогли многи догађаји, попут 27. марта 1941, признање савезника, одлуке Краља Петра новембра 1944. године, итд.

Тито је од 1941. изједначавао четнике и усташе. Његов рад из децембра 1942. је свакако један од најзначајнијих историјских докумената који је имао битан каснији утицај. Он у раду о националном питању истиче да је бивша Југославија створена на Крфу, у Паризу и Лондону, да су Хрвати, Словенци и Црногорци били „подчињени народи“; Македонци и Арнаути „поробљени и подвргнути истребљењу“ а мађине Мађари, Немци и муслимани монета за поткусуривање у „борби против Хрвата“. Покрет Драже Михајиловића назива великосрпским. У току 22 године постојања Југославије, по Титу сви њени државници су били великосрби. Једино КПЈ има праве идеје у смислу решења националног питања.

Ево шта о томе пише Броз: „Верна својим начелима, да сваки народ има право да одлучује о својој судбини комунистичка партија, за читаво време опстанка Југославије стајала је непрекидно у борби против такве националне политике великосрпских хегемониста. Комунистичка партија Југославије устала је најодлучније против угњетавања Хрвата, Словенаца, Македонаца, Арнаута, Црногораца и других. Баш због тога се искаљивао сав бес великосрпске хегемонистичке слободе на нашу Комунистичку партију. Због тога су се кроз 22 године пуниле југословенске главњаче најбољим комунистичким борцима. Због тога нас и данас лондонска избегличка слобода и њихови агенти мрзе неодољивом мржњом, због тога јер знају – да је национална слобода и равноправност народа Југославије највећа запрека за њихове себичне циљеве, за њихову пљачку и експлоатисање.“⁸

8 ЈБ Тито, Национално питање у Југославији у свјетлости народно-ослободилачке борбе, *Пролетер*, децембар 1942. бр. 16.

Свирепе крволоке, расисти, нацисте, најмонструозније убице, усташе он изједначава са идеолошки хетерогеним четничким покретом. Ваљда због тога што су у одређеном моменту крајем 20-их и почетком 30-их година КПЈ и усташе били на истим позицијама.

Броз је увек настојао да за хрватске усташке злочине и злочинце исконструише пандан на српској страни. Србофобија је осећање које га је пратило читавог живота. Тако и за време зверског злочина Хрвата над Србима у Другом светском рату. Разуме се, Броз то види другачије: „Шта представља данас Павелић и његова усташка банда у Хрватској? Ништа друго до обичне агенте у окупираној и поробљеној Хрватској. Шта представља данас Недић и компанија у Србији? Ништа друго до агенте окупатора у окупираној и поробљеној Србији. Шта представља данас Дража Михајловић и његови четници у Југославији? Ништа друго до агенте и савезнике окупатора у борби против народа. Али сва та банда не представља само агенте већ и свирепе крвнике у служби окупатора помоћу којих он немилосрдно истребљује наше народе, помоћу којих настоји да одржи у ропској почињености народе Југославије“⁹ -писао је Тито.

Управо је борбу против фашизма и окупатора Тито искористио у својој антисрпској државотворној концепцији. Против фашизма и окупатора у редовима српског народа нису се борили само комунисти, а учешће осталих народа и мањина осим Хрвата, Далматинаца готово да је занемарљиво и сведено на симболичку меру.

Данас је знано не само историчарима, како је Тито настојао да НОБ прикаже као дело свих југословенских народа, поготово Хрвата који су готово плебисцитарно, све до пада Италије –септембра 1943, били у домобранима и усташама, а у партизанским јединицама симболично. Броз, међутим, да би придобио савезнике у рату, а касније за свој федеративни модел послератне југословенске државе, која ће почивати на тези : „Слаба Србија јака Југославија“, партизанским јединицама у Хрватској, у чијем саставу су Срби чинили више 90% људства, давао је хрватска имена. Биле су то велике војне формације-бригаде, дивизије и

9 Исто.

корпуси са српском војском и хрватском командом. Ова превара је била успешна, као и многе друге. Због тога је Броз могао да каже и ово: „Данашња народно-ослободилачка борба и национално питање у Југославији, нераздвојно су везани. Наша народноослободилачка борба не би била тако упорна и тако успешна а да народ Југославије не би видели данас у тој борби осим победе над фашизмом и победу над оним што је било из прошлих режима, победу над онима који су угњетавали и теже даљем угњетавању народа Југославије. Реч – народноослободилачка борба – била би само једна фраза па чак и превара када она не би имала осим опште југословенског смисла и национални смисао за сваки народ посебице, тј. када она не би значила осим ослобођење Југославије у исто време ослобођење Хрвата, Словенаца, Срба, Македонаца, Арнаута, муслимана итд., када народноослободилачка борба не би имала ту садржину да заиста носи слободу, равноправност и братство свих народа Југославије. У томе и јесте суштина народноослободилачке борбе“.¹⁰

Нема сумње да је Тито нову Југославију створио „тековинама“ и догађајима Другог светског рата, хтео је приказати као социјално и националну бољу и равноправнију него претходну Југославију и да је то у интересу свих народа и мањина.

О томе Броз вели: „Каква је наша нова Југославија? За њу се говори да је демократска федеративна Југославија. Ваља добро схватити њену суштину а ту дубоку суштину морају разумети првенствено наши чланови Партије, јер комунисти, који су били за време борбе на челу, у првим редовима, где је било најопасније, треба и сада да буду на челу у изградњи истинске федеративне Југославије. Ми имамо ради тога федеративну Југославију што постоји више народа: Хрвати, Срби, Словенци, Македонци, Црногорци, имамо и Босну и Херцеговину где живе Хрвати, Срби и Муслимани. Али када би смо ми сада ишли по линији мањег отпора, да сваки у своме оквиру ствара једну снажну федеративну јединицу, Хрватску, Србију итд., на рачун друге то би било погрешно. Ми стварамо једну државу – Југославију у којој сваки народ има своја права и потпуну равноправност.

10 Исто.

У томе јесте суштина: да из њих, из више федералних јединица, створимо једну снажну југословенску националну државу. На томе се заснива и оно друго питање, друга задаћа – јединство и братство народа Југославије. Баш такву државу, баш такву Југославију, треба да сачувамо. Увек ће бити елемената раздора. Баш зато комунисти Хрватске, Србије, Босне и Херцеговине и осталих покрајина морају бити она спона која ће сачувати то јединство и братство. Они морају бити елемент који ће уједињавати све у једну целину. Код комуниста се мора развијати дубоки смисао за интернационализам. Волети своју нацију, Хрватску или Србију, не значи негирати општу нашу земљу – Југославију. Напротив, волети своју федералну јединицу – значи волети монолитну Југославију. Према томе, сви ви комунисти у Србији, а преко вас говорим и свим комунистима у Југославији, морате бити они који ће спречавати сваки шовинизам. Старе оставштине националног шовинизма нису још искорењене. Ми смо тек при почетку искорењивања шовинизма. Не сме бити питања: хоће ли ово или оно село припасти овој или оној федералној јединици, јер оно припада читавој Југославији. Није Трст само словеначки, него и југословенски. Није Ријека само хрватска, него и југословенска. Није Београд само српски, него и југословенски. Овако треба постављати те ствари“.¹¹

Југославију је покушао приказати као пандан свим национализмима, сепаратизмима, индивидуалности. Хтео је показати да су историјске, културне и економске сличности народа Југославије јаче од њихових националних индивидуалитета, ако је то уопште искрено мислио.

Тито је током 1941-1945. године успео наметнути свој покрет пред међународним факторима као једини који се бори против немачког окупатора. Југословенско питање постављено је и у Техерану и на Јалти на састанку представника победничке алијансе. Током а нарочито крајем 1944. године он је успео политички поразити четнички покрет Драже Михајиловића, као и избегличку југословенску владу у Лондону, која је раније изгубила свој кредибилитет. Фактички он је успео обезбедити опстанак Југославије, само се

11 Владимир Дедијер, *Нови прилози за биографију ЈБ Тита*, III том, Београд 1984, стр. 142.

постављало питање државног и друштвеног уређења, мада је врло брзо постало јасно да ће Југославија постати федерација а не унитарна држава, а да ће комунистички покрет у друштвеном уређењу наметнути своју идеологију. Југославија је постала најважнији фактор светског рата на Балкану. Тито се наметнуо врло брзо као равноправан политички фактор са владом у Лондону, већ тада вешто балансирајући између савезника чија је победа у рату већ била очигледна.

Када је реч о новој држави и њеном територијалном разграничењу интересантан је следећи став. „Нова поставка унутрашњих граница била је неопходна да би заменила контроверзну и недоследну из 1941. – у основи увећану, конфедералну Хрватску и неодређену Србију а све у оквиру националне монархије. Сада монархија није имала шансу да поново освоји власт. Тито и делегати АВНОЈ већ су одлучили да ће бити шест република где ће се сада одвојене Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина придружити Србији, Хрватској и Словенији. Стварност ако не и формални помоћни статус Косова и Војводине у Србији требало је да спречи повратак међуратне администрације из Београда. Једину поставку потпуних унутрашњих граница имала је Босна и Херцеговина. Добро успостављене пре Првог светског рата, оне су биле потврђене уз додатак Неума, да би се обезбедио излаз на Јадран. Једине границе које ће изазвати контроверзе биле су границе нове републике Македоније с Бугарском и Грчком, прокламоване у августу 1944. Тито је у почетку предложио да се прикључи и Пирински регион на бугарској страни, а многи Грци су били забринуте да ће њихов Егејски регион бити такође укључен. Словеначка западна граница проширена је да би обухватила и Словенце који су били под фашистичком Италијом, али не и претежно италијанску луку Трст за којом је Тито такође жудео. Иако ће питања Пирине постојати до 1948, а италијанска граница бити спорна до 1954. унутрашње границе две друге републике представљале су дуготрајне проблеме“.¹²

Афирмишући авнојевску концепцију из 1943. као једину државотворну, Тито је унутар КПЈ али и народно-ослободилачког покрета успео елиминисати све остале

12 Џон Лемпи, *Југославија као историја*, Београд, 2004, стр. 205.

концепције, које су више биле примедбе и корекције на одлуке АВНОЈ-а него оригинални ставови. До 1945. и ослобођења земље и доношења устава из 1946, Тито је ликвидирао покушаје предлога аутономије Срба у Хрватској, посебно покушаја аутономије Лике, Кордуна или Далмације. У томе су му се понекад и супротстављали комунистички идеолози и функционери, попут Моше Пијаде, а да не говоримо о идејама припадника четничког покрета, одлука из села Ба, концепција Стевана Мољевића, или аутономије Далмације Нике Бартуловића и слично. Исто тако касније је кроз народни фронт ликвидирао нејаку грађанску опозицију која се није компромитовала сарадњом са окупатором, а то су остаци радикалне, демократске и других странака, као и ХСС у Хрватској. Око 1950. године једна група српских омладинаца (Угљеша Крстић, Димитрије Ђорђевић) издавала је тајно лист „Велика Србија“. Остала опозиција је ликвидирана или је емигрирала на запад, или је осуђена на вишегодишњу робију. Познати су случајеви убиства Пунише Рачића и Крсте Цицварића. Јаша Продановић и Васа Чубриловић су се супротставили стварању федеративне Македоније и Црне Горе.

Али већ дочек Тита октобра 1944. у ослобођеном Београду наговештавао је исход политичке борбе која ће се ускоро одвијати у Србији и Југославији. Нова комунистичка власт сматрала је да је национално питање решено у рату. Ако је и било са српске стране неких приговора, то су били појединачни вапаји. „Поменути искази противљења решењу српског националног питања од стране грађанских политичара нису имали већег одјека на практична решења и због тога што је то питање већ решено у рату. Они су показивали да су српски грађански политичари у опозицији или у структурама власти покушали да током 1945. године изразе своје посебно мишљење и бригу за српски етнички простор. КПЈ је својим решењем српског националног питања српски народ поделила на неколико федералних јединица, чиме је слабила његов положај као најбројнијег народа, у новој држави. Формирањем Македоније и Црне Горе, цепан је и српски народ и територија која је српско грађанство сматрала да су српске националне територије. Осим тога, обнова Југославије на принципу равноправности носила је и ћутање

српског народа о геноциду извршеним над Србима, што је такође тиштало српске грађанске политичаре¹³.

Устав из 1946. формално правно је утемељио тековине рата. Победио је принцип федерализације тј. историјских покрајина на чему је инсистирала хрватска страна без обзира на идеолошку припадност. Врло брзо је утахла српска опозиција. Тако се нпр. Милан Грол супротставио федерализацији Црне Горе и Македоније.

У листу „Демократија“ од 27. септембра 1945, стоји и ово: „У времену Првог светског рата један бугарски националист рекао је: За нас је Добруца питање стомака, излаз на Бело море, питање плућа, а Македонија сентимент. За ово четврт века стварност је умерила многе сентименте па и ове код српског и бугарског народа. Кад је реч о Мекедонији, за Србе је испред сентимента остало питање плућа. И то је оно што се на нашој страни пре свега има на уму кад се подвлачи недељивост линије Мораве и Вардара. И федералан положај Македонији ми просуђујемо само с тим животним интересом, привреде, културе, живог општицаја вредности, материјалних и моралних, и у толико националних у ширем смислу. Ако се данас јављају резерве, оне су изазване тенденцијама искључивости, сужавања федералног оквира Македоније на једну културну аутархију неприродну, несавремену, која народу Повардарја необезбеђује услове живог напретка, док народ на овој другој страни у Поморављу, узнемирује као тенденција нове бране природном развоју ненационалног него општег живота“¹⁴.

У Уставу Југославија је правно и политички вечна категорија, отцепљење федералних јединица није могуће. Ипак све до Устава 1974. настављено је рушење Југославије. Иза свих тих аката стоји личност Јосипа Броза Тита. Његов први акт је био проглашење Косова као посебне војне области а последњи потписивање Устава из 1974. Чак и такав остатак Србије је вешто уништаван, пример је разграничење неких мањих општина.

Новом реорганизацијом 1952. године, МНО Лепосавић и МНО Слатина добијају називе Народни одбори општине, а

13 Наташа Милићевић, *Југословенска власт и српско грађанство 1944-1950*, Београд, 2009, стр. 128-129.

14 *Демократија*, бр. 1, 27. септембар 1945.

на територији среза студеничког формира се општина Лешак (Лешак, Врачево, Бело Брдо и Бистрица).

Данашња општина Лепосавић формирана је крајем 1959. и почетком 1960. године спајањем три општине: Лепосавић, Ибарска Слатина и Лешак (општина Рашка, срез Краљево). Овом коректуром границе АП Косово и Метохија дубоко је зашла низ Ибар, односно проширена на север, низ Ибарску долину. На овај начин сва насељена места око средњег тога реке Ибар прикључена су територији АП Косово и Метохија. Данас овај клин који се дубоко завукао низ Ибар, политичари и новинари често називају Северно Косово, што је у географском смислу нетачно.¹⁵

Тако је добар део ибарско-копаоничког краја припао покрајини Косово са касније тешким последицама по Србију и српски народ.

„Ибарско-копаонички крај обухвата слив реке Ибра и Копаоник, једну од највећих планина Србије. Међутим, како су делови слива Ибра обухваћени другим географским целинама, *Ибарско-копаонички крај у ужем смислу обухвата долину Ибра низводно од Косовске Митровице и западне падине Копаоника*. Ибарска долина и Копаоник јужним деловима припадају АП Косову и Метохији. Новијом коректуром границе, Косову је прикључен и Лепосавић са околином, чиме је граница овог краја дубоко зашла низ Ибар.

Изворишни део Ибра припада крају Црногорских брда и површи, део Ибра од ушћа и његове леве притоке Видрењака (односно републичке српско-црногорске границе) до Косовске Митровице припада Старовлашко-рашкој висији, а део Ибра непосредно уводно и низводно од Косовске Митровице и притоке Ситница и Лаб припадају Косову. Ибарско-копаонички крај у ужем смислу на западу је ограничен Рашком, на северу западним Поморављем, на североистоку Александровачком жупом, односно Рашином, а на истоку Јужним Поморављем. *Ибарско-копаонички крај представља северни продужетак Косова, односно источно долинско-планински наставак Старовлашке-рашке висије* а подељен је између уже Србије и АП Косово и Метохија. Површина Ибарско-копаоничког краја износи 1.780 км².¹⁶

15 Благоје Павловић, *Насеља и миграција становништва општине Лепосавић*, Лепосавић 2003, стр. 16.

16 Јован Марковић, *Географске области СФРЈ*, Београд, 1966, стр. 408.

Мада се причало да је још током рата Тито Косово обећао Албанији. У листу *Зери* и *Популит* је писало да је Тито рекао Енверу Хоџи по завршетку рата: „Косово и други албански региони припадају Албанији и ми ћемо вам их вратити, али не сада, јер великосрпска реакција не би прихватила тако нешто“.¹⁷

Тито је од 1945. па до смрти фактички изашао као победник из свих сукоба, било спољних, било унутрашњих. На то му је у прилог ишла објективна ситуација у свету, стање хладног рата.

Најжешће му се опирала српска политичка емиграција, али она је била политички нејака, разједињена и без подршке у земљи и иностранству. Један од најзначајнијих је Лазо М. Костић.

„Циљ Броза, Кардеља, раније Ђиласа и других подударара се углавном са циљем Хитлера, Мусолинија, Павелића и Секуле Дрљевића: повратити Србију у границе пре Првог балканског рата. Све друго отцепити од ње, рашчеречити је, раскомадати, демембрирати. Тада ће она сама од себе да угине, кад се једном телу најпре одсече нога, онда рука, после и друга нога, уво итд, организам може још неко време да животиари, да вегетира док не угине сасвим. То знају анатоми који владају данашњом Југославијом и они су решили да не стану на пола пута.

Неко ће рећи да је Србија мала живела и пре 1914, па није пропала ни она ни Српство. Да, то је тачно. Али је цело Српство било с њом и духовно повезано и у сваком погледу солидарно. Чинило је с њом националну целину, компактнију можда него данас. Поред тога, тада се није могло говорити о распарчавању и демембрацији, јер се Србији и Српству није ништа одузимало. Ако би се дозволило упоређење с организмима, оно би изгледало овако: тадашња Србија је била један младенац у развоју, али са свим органима живог људског бића. Он је могао да расте или да закржља, али није ампутиран. У међувремену је порастао и добио дефинитиван природни изглед и облик. Сад се он рашчеречује и то не може дуго да преживи. И док живи, он је само торзо, осакаћено биће, богаљ. И за живота може само саучешће да изазива а

17 Зери и Популит, 17. мај 1981.

смрт га вреба на сваком кораку. То хоће и томе гредe руководиоци данашње Југославије да Српство умре, и то као бедник који се од себе распада“.¹⁸

Процес признања муслиманске нације и покушаја стварања босанске нације на штету српског народа ипак је ишло тешко код босанско херцеговачких Срба.

Али је то рачун без крчмара - сматра Костић - баш што се тиче босанских Срба. Они неће ни регионално да се означају Босанцима, а камоли национално. Кад неко пита тамошњег Србина да ли је Босанац, он одговара да је „из Босне“, али никако да понови да је Босанац. Само су муслимани говорили да су Бошњаци. Неће се они лако одрећи српства.

„У Македонији је то ишло веома лако; у Црној Гори није такође било већег опирања. У Босни и Херцеговини ићи ће много теже. Ту ће се опрети и Срби и Хрвати (муслимани се неће опирати, па макар били национално опредељени). А нико се жешће у новој историји није национално опирао као Срби Босанци и Херцеговци. То је постало пословично.

Ја верујем да у овим крајинама тиња још увек крв Принципа и његових неумрлих другова. Ту се могу руководиоци Југославије и да преваре. Ту им може бити почетак њихова слома, као што је био и Аустрији.

Но не треба ни овде пропустити прилику да се укаже на какве све опасности наилази српска нација у Југославији. Рећи ће се: у комунистичкој Југославији. Да, ми ћемо одговорити, али не зато што је комунистичка, већ што је Југославија. Јер бугарски народ у Бугарској, маџарски у Маџарској, румунски у Румунији, пољски у Пољској итд, немају те опасности одрођивања диктираног одозго. То је само нама Србима сужено у заједници која се зове Југославија.

И веома болно мора на сваког Србина да утиче писање српско-југословенске штампе у емиграцији, која сва у последње време, као по договору, доказује потребу да се задржи посебност Босне и Херцеговине и у трећој Југославији. Писци чији патриотизам не може да се оспори, у крајњој линији траже исто што и Јосип Броз. Они можда не желе исто, али би неминовно испало на исто“.¹⁹

18 Лазо М. Костић, *Југословенство и комунизам*, Сабрана дела, том 8, Београд, 2000, стр. 676.

19 Лазо М. Костић, *Српска национална традиција*, Сабрана дела, том 6, Бео-

Босна је у комунистичкој Југославији била средиште свих њених противуречности. Иако центар југословенства, југословенство је у њој најмање успело. Покушај етничког а самим тим и територијалног сужавања српског народа наишао је на одлучан отпор.

„Ови Југословени улазе у рачун проф. г. Костића као неопредељени по народности. Ако наука и историја треба да буде правоверна чињеница, онда ова констатација није тачна. Муслимани су и по крви и по језику, по осећању и по традицији, по соју и по роду, дакле и у етничком погледу и по судбини – Јужни Словени. Ако су Штросмајер и Скерлић, и толики други поред њих, могли да у југословенству гледају потпуније облике и шире оквире националне заједнице свих Јужних Словена, зашто да у том изостану Муслимани чија се словенска свест формирала исконски, и без олтара у цркви и без михраба у џамији. То доказује од давнина и прошлост Босне и прошлост Муслимана.²⁰

У многим другим догађајима између 1945-1980. у обрачуна са унутрашњом опозицијом, која је привидно имала политички, идеолошки или економски карактер, Тито се увек обрачунавао са српским противницима. Пример за то је 1948. и сукоб са ИБ-овцима.

Међутим, федерализам као „лек против хегемона Србије“ показује се већ принципијелно као депласиран. Та парола остаје и даље као мобилизаторски антисрпски поклич код Хрвата: чак и онда када Србије нема (најпре у Бановини Хрватској 1939-41; затим у њеној проширеној ратној наследници независној држави Хрватској 1941-1945; онда, у Хрватском делу југословенске емигрантске владе у Лондону; у хрватским исељеничким масама и интелектуалцима изван Европе; у партизанском покрету Хрвата Јосипа Броза Тита. Па и – круна свега! – у комунистичкој држави: као војничком делу једног Хрвата (Тита) а дипломатском делу другог (Шубашића)! као „историјска коректура хегемона Србије“ у тој држави, дошла је комунистичка федерација: којом је Србија сатерана у своје некадање предкумановске оквире: политички, административно и привредно.²¹

град, 2000, стр. 550.

20 Исто, стр. 551.

21 Лазар Прокић, *Записи из туђине*, прва књига, Београд, 1995, стр. 172.

Према подацима из 80-их година административно је кажњено и упућено у логоре (Голи оток, Свети Гргур и др.), 16.312 лица, међу којима 12 учесника Октобарске револуције, 36 шпанских бораца, 268 предратних чланова КПЈ, 1.673 носилаца партизанске споменице 1941, 2.300 официра и подофицира, 1.618 припадника органа унутрашњих послова, 23 савезна и републичка министра, 99 помоћника министара и сл. Нека, међутим, новија истраживања говоре да је тада ухапшено 55.663 људи, а највећи број 28.661 били су Срби. Југославија се, несумњиво, морала бранити, али, како? Да ли на начин као што ће следећи редови делимично показати?²²

Пример је и Брионски пленум ЦК СКЈ 1. јула 1966, који је имао велике последице на будући развој Југославије. Борба између република и федерације у расподели моћи превазишла је идеолошку компоненту, добила је националну димензију. Јединство државе и партије је нарушено. Криза у држави није само економска, питање привредних реформи, већ је и добила политичку димензију. Комунистички морал је био у фази нестајања, а сепаратизам и демократија су све више јачали.

Други ток, који је бивао све присутнији, мада од јавности прикриван, а који је кризу заостравао и чинио све више драматичном, био је све убрзанији процес конституисања република а убрзо аутономних покрајина, као самосталних друштвених, економских и политичких заједница. Све је било очитије, видљивије, а посебно у нормативним актима, осамостаљивања република, њихово затварање и национална хомогенизација.

Ту на врх није избило само питање нејединства Југославије, већ и питање нејединства у питање у врху српске елите. Српска комунистичка елита на ореолу доношења социјално праведне државе српском народу прихватила је концепцију КПЈ о великосрпском хегемонизму као главној опасности у смислу опстанка Југославије. То се видело и током АВНОЈ-а, доношења свих устава, формалног разграничења, као и брионског пленума или обрачуна Тита са српским либералима. Увек су нађене политичке жртве међу српском, политичком и културном елитом.

■■■■■■■■■■

22 Мирољуб Васић, *Брионски пленум ЦК СКЈ 1966, почетак краја Југославије*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010, стр. 355.

Шта је био је стварни циљ Брионског пленума? „Оптерећено хипотеком великодржавног хегемонизма и великосрпског национализма, руководство СК Србије и Србија у целини, после Брионског пленума, неће значајно утицати на политику ЦК СКЈ и на процесе даљег развоја Југославије. То руководство ће на свом пленум (одржаном септембра 1966. године) једногласно прихватити одлуке, препоруке Брионског пленума о борби против централизма, бирократизма, етатизма, унитаризма и великосрпског хегемонизма, утркујући се ко ће више и жешће (Добривоје Радосављевић, Душан Петровић, Јован Веселинов, Вели Дева) да осуди Александра Ранковића и великосрпски национализам као највећу опасност по Југославију; иако је било евидентно да су отворени процеси декомпоновања федерације, али и Србије, јер су већ покренути разговори, уз подршку врха СКЈ о промени положаја аутономних покрајина у Србији“.²³

Кризу комунистичке идеологије Тито је посматрао као моралну а не суштинску. Први пут се помиње у његовом познатом говору у Сплиту 6. маја 1962. године.

„Упркос свим упозорењима, започети процеси дезинтеграције Југославије су настављени. Нови Устав Југославије, донет 7. априла 1963, којим је држава добила име СФРЈ, државу је дефинисао као савезну државу добровољно уједињених и равноправних народа и социјалистичких демократских заједница, засноване на власти радног народа и самоуправљања. Њиме су републике дефинисане као државне социјалистичке демократске заједнице. Доношењем савезног Устава, а потом и републичких устава – процес преобликовања карактера југословенске федерације и осамостаљивање федералних јединица ушао је у нову, још интензивнију фазу.“²⁴

Брионски пленум је у много чему био почетак краја Југославије.

За свога живота и периодом доминације комунистичким покретом 1937-1980, у коме се десило низ бурних историјских догађаја и један највећи историјски догађај, Други светски рат, Јосип Броз звани Тито, је од Југославије ство-

23 Исто, стр. 360.

24 Исто, стр. 356.

рене 1918. као дела Версајског система и три народа Срба, Хрвата и Словенаца, успео да је претвори у дело шест народа и осам политичких јединица, далеко највише на штету српског народа.

Branko Nadoveza

TITO AND SERBS

Summary

This paper deals with the role of Josip Broz Tito in the narrowing of the Serbian ethnic and territorial space for the benefit of other people Croats, Muslims, Montenegrins and Macedonians. Tito was doing this under the guise of communist ideology and position on a permanent great serbian danger. Tito's Yugoslavia was a "state of balance" which was based on the thesis "weak Serbia, strong Yugoslavia", which is logically absurd and politically a "unfinished state."

Keywords: Josip Broz Tito, Serbian people, Yugoslavia, Communist Party of Yugoslavia, League of Communists of Yugoslavia.

Литература

- Američki Srbobran, 2. XII 1935.
 Dedijer, Vladimir *Novi prilozi za biografiju JB Tita*, III tom, Beograd, 1984.
Demokratija, br. 1, 27. septembar 1945.
 Jugoslovenski list 8. XII 1935.
 JB Tito, *Autobiografska kazivanja*, Beograd, 1982.
 JB Tito, Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodno-oslobodilačke borbe, *Proleter*, br. 16. decembar 1942.
 Kostić, Lazo M. , *Jugoslovenstvo i komunizam*, Sabrana dela, tom 8, Beograd, 2000.
 Kostić, Lazo M., *Srpska nacionalna tradicija*, Sabrana dela, tom 6, Beograd, 2000.

- Lempi, Džon, *Jugoslavija kao istorija*, Beograd, 2004.
- Marković, Jovan, *Geografske oblasti SFRJ*, Beograd, 1966.
- Milićević, Nataša, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo 1944-1950*, Beograd, 2009.
- Mrduljaš, Saša, *Prostorno-demografski rezultati Srpske agresije u Bosni I Hercegovini*, Časopis za suvremenu povjest, br. 1, Zagreb, 2009.
- Pavlović, Blagoje, *Naselja i migracija stanovništva opštine Leposavić*, Leposavić, 2003.
- Peta zemaljska konferencija KPJ, Arhiv CK SKJ.
- Prokić, Lazar, *Zapisi iz tuđine*, prva knjiga, Beograd, 1995.
- Siton-Votson, Korespondencija, Zagreb-London, 1976.
- Zeri i Populit, 17. maj 1981.
- Vasić, Miroljub *Brionski plenum CK SKJ 1966, početak kraja Jugoslavije*, Leskovački zbornik, Leskovac, 2010.

Resume

The specific historical background and Josip Broz Tito's personal involment has led to ethnic and territorial narrowing of Serbian people to the area before the Balkan wars. He imposed creating the two Serbian provinces, Kosovo and Vojvodina, and at the same time he did not allow Croatia in the area where Serbian people lived to establish autonomy. Also, territorial demarcation of Serbia provoked the taking away of Baranja, Eastern Slavonia and Western Srem and their connection to Croatia. The idea of (con) federalism of Yugoslavia was taken over from Croatian Peasant Party and British (Siton Watson), and second World War and it's struggle against fascism completely served it. His political activities were mostly influenced by the policy of the Communist International in the 1920s which took the view that the Yugoslav state should be broken down and form a national states of many nations instead of it. Such a policy was consistently pursued by the Communist Party, which at its Fourth Congress in Dresden in 1928, went one step further and the recognized the right to self-determination and the formation of nation-states not only to the Croats and Slovenes, but also to Montenegrins, Macedonians, and the Hungarian and Albanian national minorities. No event has influenced more the course of history as the Fifth National

Conference of the Communist Party held in Dubrava near Zagreb from 19 to 23 October 1940. With 108 delegates, it was the largest gathering of Communists in the previous illegal work. Guidelines from the conference determined the subsequent course of events and the following construction of AVNOJ Yugoslavia. The national question was given precedence over the class. "The fight for national equality and freedom" in Yugoslavia, where whirlwind of war that swept through Western Europe was approaching, is taken as the primacy and hegemony and the unitary and centralist Yugoslavia had been marked as a major threat, though the Croats got their banovina a year ago (territorial and organisational part of first Yugoslavia) which marked their ethnic area. Communist Party itself has already had a Communist Party of Slovenia, Croatia and especially the Communist Party of Bosnia and Herzegovina, the Communist Party of Montenegro, Boka, Sandzak, Kosovo and Metohija, the Communist Party of Vojvodina, as a future template of Serbian ethnic area.

The Constitution of 1946, formally established a legacy of the war. The principle of federalism i.e. principle of historic province that Croatian side insisted on has won regardless of ideological affiliation. Very quickly Serbian opposition withered. Thus, for example, Milan Grol opposed the federalization of Montenegro and Macedonia.

At the end of the 1950's area of Serbian municipalities and settlements north of Kosovska Mitrovica in the length of over 40 kilometers were added to an autonomous Kosovo. Today, when we fight over Kosovo, the Western powers are declaring a second Albanian state, this municipalities are incorrectly referred to as northern Kosovo. None of Serbian politicians pointed out this historical truth.

After the Brioni plenum, which, along with Broz's support, defeated the separatist forces, began the process of dismantling the Yugoslav state. The Constitution of 1974 was based on the legacy of this victory which was the political and legal grounds for breaking up and disintegration of Tito's Yugoslavia.